

واکاوی عوامل مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم

مهتاب مافی

دانشجوی دکتری رشته جامعه‌شناسی فرهنگی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

حسین فکر آزاد^۱

استادیار گروه جامعه‌شناسی فرهنگی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

امیر مسعود امیر مظاهری

دانشیار گروه جامعه‌شناسی فرهنگی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۰

چکیده

معاونت زنان در قتل عمد گرچه به نظر می‌رسد ماهیت یکسانی داشته باشد اما در واقع با دلایل و انگیزه‌های مختلفی صورت می‌گیرد. زنانی که در قتل عمد مردان مزاحم معاونت داشته‌اند، کسانی هستند که مورد آزار و اذیت مردان مزاحم (مقتول) قرار گرفته و با در میان گذاردن موضوع با همسران‌شان و با مباشرت آن‌ها، مرتکب معاونت در قتل عمد مرد مزاحم شده‌اند. این پژوهش با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم انجام گرفته است. تکنیک مورد استفاده در این تحقیق، مشاهده و مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته و روش آن، نظریه مبنایی بوده است. جهت دستیابی به مشخصات فردی زندانیان از پرونده شخصیت آنان استفاده گردیده است. جامعه آماری این تحقیق، ۶ نفر از زنانی هستند که به جرم معاونت در قتل عمد مرد مزاحم در سال ۱۳۹۷ در ندامتگاه شهر ری بوده‌اند. یافته‌های تحقیق بیانگر این است که سه دسته از عوامل علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر در معاونت زنان در قتل عمد تأثیر داشته‌اند که عوامل علی عبارتند از: بای‌بند نبودن مرد مزاحم به اصول اخلاقی، باورهای متعصبانه و ناموس پرستی شوهر. شرایط زمینه‌ای عبارتند از: مهاجرت و حاشیه نشینی، بדרفتاری با زن. شرایط مداخله‌گر عبارتند از: کتمان حقیقت از طرف زن به دلیل ترس از رفتارهای تند و خشن همسر، اجبار و تحکم شوهر برای همکاری زن در قتل عمد مرد مزاحم. استراتژی‌های کنش (راهبرد) عبارتند از: قتل و رفتارهای خشونت آمیز نسبت به دیگران که پیامدهایی مانند محکومیت زن‌ها و وضعیت نامساعدشان، مجازات شوهر به عنوان مباشر در قتل عمد و وضعیت نابسامان فرزندان را به همراه داشته است.

واژگان کلیدی: زنان زندانی، معاونت در قتل عمد، مرد مزاحم، ناموس، نظریه مبنایی

مقدمه:

هر رفتار مجرمانه ای ممکن است با همکاری چند نفر ارتکاب یابد. این همکاری گاه به شکل مستقیم و با ارتکاب عنصر مادی جرم صورت می‌گیرد و در مواردی، اشخاص به یک نفر که مجرم اصلی است، یاری می‌رسانند. برای جرم معاونت، عناصر مادی و روانی تعریف گردیده است. وفق ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی، اشخاص زیر معاون جرم محسوب می‌شوند:

۱- هر کس دیگری را ترغیب، تهدید، تطمیع، یا تحریک به ارتکاب جرم کند یا با دسیسه یا فریب یا سوء استفاده از قدرت موجب وقوع جرم گردد.

۲- هر کس وسایل ارتکاب جرم را فراهم سازد یا طریق ارتکاب جرم را به مرتکب ارائه دهد.

۳- هر کس وقوع جرم را تسهیل کند (قانون مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۹۲).

معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم، یک مسأله مهم اجتماعی است که نیازمند مطالعه و بررسی علمی است زیرا جان و امنیت اشخاص را تهدید می‌کند. گرچه به نظر می‌رسد در تمام موارد، معاونت زنان در قتل عمد ماهیت یکسانی داشته باشد اما در واقع دارای الگوها، مقاصد و انگیزه‌های مختلفی است. به طوری که ۴۱ زن که به جرم معاونت در قتل عمد در زندان هستند، در سه گروه جای گرفته‌اند. گروه اول زنانی هستند که در قتل عمد شوهر معاونت داشته‌اند، گروه دوم زنانی که با انگیزه‌های اقتصادی در قتل عمد معاونت داشته‌اند و گروه سوم زنانی هستند که در قتل عمد مردان مزاحم معاونت داشته‌اند. تا جایی که محقق اطلاع دارد هیچ‌گونه کار تحقیقی در خصوص علت و انگیزه زنان از معاونت در این قتل‌ها صورت نگرفته است که یکی از مهمترین دلایل آن، عدم دسترسی به جامعه آماری زنان زندانی بوده است. ۶ نفر از این زنان که به جرم معاونت در قتل عمد مرد مزاحم در زندان هستند، کسانی هستند که مورد آزار و اذیت مردان مزاحم (مقتول) قرار گرفته و با در میان گذاردن موضوع با همسران‌شان و با مباشرت آن‌ها مرتکب معاونت در قتل عمد مرد مزاحم شده‌اند. زنان زندانی اگرچه در روایت‌هایشان به این نکته اشاره کرده‌اند که به اجبار شوهرانشان با مردان مزاحم قرار گذاشته‌اند اما به لحاظ قانونی به دلیل فراهم کردن زمینه و مقدمات از جمله قرار گذاشتن با مردان مزاحم و حاضر شدن در محل ملاقات که منجر به قتل آن‌ها شده، معاون در قتل محسوب می‌گردند. موضوع مزاحمت مردان، گرچه موضوع جدیدی نیست و هر روزه اخباری از این‌گونه مزاحمت‌ها از طریق رسانه‌هایی مانند رادیو، تلویزیون و روزنامه‌ها به

31..... واكوى عوامل مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم

گوش مى رسد و تصور همگان اين است كه اين مزاحمت ها با تذكر و تعهد و نهايتاً حبس كوتاه مدت و پرداخت جريمه خاتمه مى يابد اما واقعيت اين است كه حس شديد ناموس پرستى شوهران منجر به قتل افرادى مى گردد كه گرچه مقصر بوده اند اما به جاى تصميم گيرى قانون، مورد انتقام شخصى قرار گرفته اند. قتل به خاطر شرف يا قتل ناموسى، كه در سال هاى اخير، يكي از معضلات اجتماعى جوامع محسوب مى گردد و توجه حقوق دانان و صاحب نظران علوم اجتماعى را به خود جلب كرده، پديده اى جهاني است (واريج^۱: ۲۰۰۵) و مباحث بسيارى را در سطح ملي و بين المللى به دنبال داشته است و در بسيارى از كشورها از جمله تركيه، افغانستان، عراق، عربستان سعودى، مصر، فلسطين، اردن، بنگلادش، الجزاير، برزيل، اكوادور، مراکش، اسرائيل، اتيوپى، سومالى، اوگاندا، بالكان، سودان، هلند، آلمان، ايتاليا، ايران، يمن و هند رخ مى دهد (على^۲: ۲۰۰۸). صندوق جمعيت سازمان الملل بر آورد كرده است كه در هر سال در سراسر جهان حدود ۵۰۰۰ قتل ناموسى اتفاق مى افتد كه بيشتر آن ها در جنوب آسيا، شمال آفريقا و خاورميانه رخ مى دهند. هر چند محدوده و وقوع اين جنايات منحصر به بخش جغرافيايى خاصى نمى شود، اما گستردگى آن در برخى كشورها بيشتر به چشم مى خورد (تريپاتى و يادا^۳: ۲۰۰۴: ۱۲). با اين كه در خصوص ميزان شيوع قتل هاى ناموسى در ايران، هيچ آمار رسمى و دقيقى وجود ندارد اما مركز فوريت هاى پليس ۱۱۰ و پليس آگاهى ناجا بيانگر اين است كه قتل هاى ناموسى در برخى از استان ها خصوصاً استان هاى مرزى و غرب كشور نگران كننده است. سهم استان هاى خوزستان، كرمانشاه و ايلام در قتل هاى ناموسى بيشتر از ساير نقاط ايران است (زكى، ۱۳۸۳: ۱۴۰). قتل هاى ناموسى به دلايل مختلفى ممكن است به وقوع بپيوندند كه رابطه جنسى نامشروع فقط يكي از آن هاست. گاه يك سوءظن و شايعه بى جا هم ممكن است به قتل زنان و دختران بينجامد (آقائى كوهى؛ ۱۳۹۱: ۶). ريشه اين جنايات، دفاع از شرف و ناموس مردان در خانواده است و مأموريت مردان و پسران خانواده، كنترل و محدود كردن زنان و دختران فاميل محسوب مى شود كه به فرهنگ، مناسبات و قوانين مردسالارانه بر مى گردد (كاظمى سركانه، ۱۳۹۰: ۱۵). در قتل عمد مرد مزاحم، وضع به گونه ديگرى است. در اين جا

^۱ Warrach

^۲ Ali

^۳ Triphati & Yadav

قربانیان، مردانی هستند که برای زنان ایجاد مزاحمت کرده‌اند. بنابراین؛ هدف اصلی این پژوهش، واکاوی عوامل مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم است. سوالات فرعی تحقیق بر اساس هدف مطالعه عبارتند از:

- ۱- علل و شرایط معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم چه بوده است؟
  - ۲- چه بسترها و زمینه‌هایی در معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم تأثیر داشته است؟
  - ۳- کدام عوامل مداخله‌گر یا تسهیل‌کننده‌ای معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم را تحت تأثیر قرار داده است
  - ۴- چه راهبردهایی برای معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم اتخاذ می‌شود.
  - ۵- پیامدهای معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم چیست.
- موضوع قتل عمد مرد مزاحم تا جایی که نگارنده تحقیق و بررسی کرده است، موضوعی جدید و فاقد پیشینه تحقیقی است اما از آنجایی که در این قتل‌ها عناصری از دفاع از ناموس دیده می‌شود، در چارچوب و قالب قتل‌های ناموسی قابل تحلیل و بررسی است.
- رحمانی و جعفری (۱۴۰۰) در تحقیقی به عنوان «پیشگیری از ارتکاب قتل ناموسی علیه زنان با نگاهی به نظریه فمینیستی جرم» بیان می‌دارند که بیش‌ترین تأثیر بر قتل‌های ناموسی مربوط به مسائل فرهنگی و اجتماعی و کمترین تأثیر مربوط به مسائل اقتصادی است و قتل‌های ناموسی به دلایل مختلفی از جمله رابطه جنسی نامشروع، مرد سالار بودن یک جامعه و عصبیت به وقوع می‌پیوندد.
- جوانمرد، عشایری و عباسی (۱۳۹۹) در تحقیقی با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر قتل‌های ناموسی»، قتل‌های ناموسی را ناشی از باورهای اشتباه اجتماعی از جمله تعصب اجتماعی بیان کرده و حساسیت به ناموس، انزوای اجتماعی، فقر اجتماعی و فرهنگی و فقدان تحرک اجتماعی را از عوامل پدیده قتل‌های ناموسی بیان کرده‌اند. دلاور و کوهزادیان (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «تحلیل مقایسه‌ای و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر قتل‌های ناموسی با سایر قتل‌ها»، مؤلفه‌های فقر فرهنگی، آداب و رسوم قبیله‌ای، تعصب قبیله‌ای و ناموسی، نظارت اجتماعی شدید بر زنان، ساختار خشن جامعه سنتی، فرهنگ پدرسالاری و ازدواج اجباری، را از مؤثرترین عوامل ارتکاب قتل‌های ناموسی می‌دانند. ریاحی (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی جامعه‌شناختی نگرش به قتل‌های ناموسی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در شهر مریوان»؛ سه متغیر احساس نابرابری جنسیتی، میزان

33..... واکاوی عوامل مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم

پذیرش باورهای مرد سالارانه و میزان دینداری بر نگرش افراد را در قتل های ناموسی مؤثر می داند. صابر(۱۳۹۶) در پژوهش «بررسی عوامل قتل های ناموسی در شهرستان ایلام» نشان می دهد میان عوامل اقتصادی و فرهنگی با قتل های ناشی از مسائل ناموسی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. عشایری و عجمی(۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان «ریشه یابی جامعه شناختی باورهای اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر قتل های ناموسی»، متغیرهای باورهای طایفه ای، وجدان جمعی، داغ ننگ را در رابطه مستقیم با قتل های ناموسی می داند. آقایی کوهی(۱۳۹۱) با «مطالعه جرم شناختی قتل های ناموسی در استان فارس» و با تحلیل علل وقوع قتل های ناموسی به نقش و تأثیر متغیرهایی مانند حاکم بودن فرهنگ و سنت مردسالاری، تضادهای فرهنگی، رسانه های گروهی، اختلالات روانی و نقش مذهب و قانون موجود در یک جامعه اشاره کرده است که نقش متغیرهای فرهنگ و سنت مردسالاری و تضادهای فرهنگی بیشتر بوده است. همچنین، به لحاظ پیشینه و تحقیقات خارجی زاموت^۱(۲۰۱۴) پژوهشی تحت عنوان «جرائم ناموسی در خاورمیانه» انجام داده است که نشان می دهد مردان، کشتن زنان به ویژه خواهر، دختر و زن خود را زدودن داغ ننگ جرم می دانند. پایین بودن سطح فرهنگ و تحصیلات، غیرت مردانگی، احساس گناه کردن، عذاب وجدان، نظارت اجتماعی از عواملی هستند که در جرم تلقی شدن قتل ناموسی و اقدام به آن تأثیر به سزایی دارد. سینگال^۲(۲۰۱۴) با مطالعه «قتل ناموسی در هند»، به این نتیجه می رسد که قتل های ناموسی مسأله فرهنگی و اجتماعی بوده و عواملی نظیر جنسیت، فقدان آگاهی اجتماعی، سنت گرایی، عدم استفاده از رسانه و عصبیت در وقوع آن دخیل است. سور^۳(۲۰۱۴) نیز به بررسی «فرهنگ ناموسی، تغییرات فرهنگی و تحلیلی فمینیستی از قتل ناموسی در روستاهای ترکیه» پرداخته و نشان می دهد خشونت علیه زنان در روستا امری شایع بوده و نسل به نسل باز تولید می شود و به ویژه ساختار اجتماعی، سنت پرستی، اقتدارگرایی از عوامل دخیل در مسأله قتل ناموسی است. پژوهشی با عنوان خطر قتل های ناموسی در هند توسط مروگاننزان^۴(۲۰۱۴) انجام گرفته که یافته های آن نشان می دهد درون گروهی بودن ازدواج، ممنوع بودن ازدواج با برون گروه، فقر اقتصادی، فقر فرهنگی، فقدان تحرک

¹ Zaumot

² Singhal

³ Sever

⁴ Muruganthan

اجتماعی، محصور بودن در عقاید سنتی علل قتل‌های ناموسی در نظام کاستی هند است. بسولد^۱ (۲۰۱۲) پژوهشی تحت عنوان «شش دیدگاه در مورد قتل‌های ناموسی در کانادا» انجام داده که حاکی از آن است که مسأله قتل ناموسی جزء ناهنجاری‌های اجتماعی در جوامع سنتی بوده و زائیده روابط اجتماعی درهم تنیده، بی‌اعتمادی اجتماعی، شیوع سوءظن نسبت به زنان، آداب و رسوم غلط، فقدان مشارکت زنان در مسائل محلی و حاشیه‌ای شدن آن‌هاست.

در یک جمع‌بندی؛ از پژوهش‌های موصوف که به بررسی قتل‌های ناموسی در جوامع مختلف پرداخته‌اند، اغلب مردان به بهانه دفاع از ناموس، زن یا دختر خود را به قتل می‌رسانند. حاکم بودن فرهنگ و سنت مردسالاری، تضادهای فرهنگی، رسانه‌های گروهی، اختلالات روانی و نقش مذهب و قانون در جامعه، تضادهای فرهنگی، مصرف مواد مخدر، خیانت و پای‌بند نبودن به ارزش‌های اخلاقی، پایین بودن سطح تحصیلات و فرهنگ، وضعیت نابسامان خانوادگی قاتل، احساس گناه کردن، عذاب وجدان، شیوع سوءظن نسبت به زنان، آداب و رسوم غلط، فقدان مشارکت زنان در مسائل محلی و حاشیه‌ای شدن آن‌ها از زمینه‌ها و عوامل مؤثر در قتل‌های ناموسی به حساب می‌آیند یا مورد بررسی قرار گرفته‌اند. شایان به ذکر است که قتل عمد مرد مزاحم توسط همسر این زنان، هر چند در معنای مرسوم قتل‌های ناموسی شاید قابل تعریف نباشد اما این نوع از قتل‌ها توسط شوهر (قاتل) که به بهانه آزار و اذیت همسر از جانب مرد مزاحم به وقوع پیوسته است، با قتل‌های ناموسی هم‌پوشانی و قرابت زیادی دارد. وجه شباهت قتل مرد مزاحم و قتل‌های ناموسی دفاع از شرف و ناموس پرستی است که در زیر به آن پرداخته می‌شود:

ناموس، کلمه‌ای است که مأخوذ از فرهنگ یونانی بوده و در لغت به معنای آبرو، عزت، نیک‌نامی، اعتبار، شهرت، عفت، پاکدامنی، شرف، غیرت، عصیبت قومی، ملی، خانوادگی، دفاع از خود، شرف، عصمت، راز، ذکر شده است (عمید، ۱۳۸۹: ۵۶). در واقع اصطلاح ناموس یا شرف، به مثابه برساخته‌ای اجتماعی، جزء آن دسته از مفاهیمی است که در هر جامعه‌ای بار معنایی ویژه‌ای دارد. از سوی دیگر گاهی ناموس را در میزان التزام و تدین افراد و گاهی در شیوه تعامل و رفتار آن‌ها تعریف می‌کنند (براندون^۲، ۲۰۰۸: ۳). اصطلاح ناموس یک شخص، مشخص می‌کند که افتخار و سربلندی

^۱ Boesveld

^۲ Brandon

35..... واکاوی عوامل مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم

یک فرد صرفاً به رفتار خودش بستگی دارد (شارن^۱، ۲۰۰۰: ۲۵). با این حال، عفت و پاکدامنی زن از عناصر اصلی تمام تعارف ارائه شده از ناموس محسوب می شود که نتیجه آن، اعمال کنترل مردان بر رفتارهای اجتماعی و جنسی زنان در جامعه است (گیل^۲، ۲۰۰۹: ۴۰۵). از هنگامی که زنان به عنوان یکی از اموال مردان درآمدند و تحت حمایت و محافظت مردان قرار گرفتند، چنانچه به حریم زنان تجاوز می شد تحت عنوان تجاوز به یکی از اموال مردان، صاحبان این زنان به دفاع و مجازات فرد متجاوز می پرداختند. با گذشت زمان، این حمایت و محافظت به نماد آبرو و شرف مردان تبدیل شده و هرکسی که در دفاع از حریم زنان غفلتی می کرد، بی آبرو و بی غیرت خوانده می شد و مورد سرزنش دیگران قرار می گرفت (آقائی کوهی، ۱۳۹۱: ۶). در این جوامع که دارای فرهنگ جمع گرا و شرف محور بودند، واکنش های خشن در مقابل کسانی که با هرگونه اقدام یا رفتاری سبب لکه دار شدن یا مورد تردید قرار گرفتن شرف یا ناموس می شد (به طور ویژه زنان)، عملی قابل پیش بینی بود (ولچمن^۳ و حسین، ۲۰۰۵: ۶). اعضاء این جامعه، خدشه دار شدن شرف و آبروی خود را دردناک تر از دست دادن مال یا مرگ دیگران تلقی می کردند (گلدشتاین^۴، ۲۰۰۲: ۱۱). در این جوامع نظارت و کنترل اجتماعی در دست مردان بوده و قربانیان پدیده قتل ناموسی، از داغ بی اعتبار شدگی رنج می برده اند. آسیب ها و تهمت های ناشی از وقوع جرم و بزهکاری در زنان و دختران سبب درد و رنج و نگرانی اجتماعی ایل و طایفه آن ها شده و در صورت ادامه زندگی و عدم طلاق یا قتل شخص مورد نظر از طرف ایل و طایفه، خویشاوندان، انگ منفی یا داغ ننگ به زن ها زده و از جامعه طرد می شده اند (تایلر^۵، ۱۳۸۶: ۶۹). برانندن و هافز در مطالعات خود قتل ناموسی را جرمی فاش شده می دانند. از نظر آن ها، ناموس مفهومی جامع و بسیار پیچیده است و در جوامع مختلف بر حسب هنجارهای فرهنگی، تعاریف گوناگونی از آن می شود (براندون^۶، ۲۰۰۸). قتل های ناموسی، ریشه در ارزش های فرهنگی و سنتی جامعه که به عنوان سرمایه اجتماعی هر جامعه

^۱ Sharon

^۲ Gill

^۳ Welchman & Hossain

^۴ Goldstein

^۵ Tyler

^۶ Brandon

محسوب می‌شود، دارد (ینگلهارت^۱، ۲۰۰۰). احترام و قداست به نهاد خانواده و طایفه و قوم، اعتقادات مذهبی، نظارت اجتماعی شدید جامعه، طرد افراد خاطی از جامعه، وجود انگ‌های اجتماعی شدی برای افراد خاطی و اعمال شدیدترین مجازات اجتماعی برای افراد خاطی از جمله این موارد هستند (سود^۲، ۲۰۰۵). جوامع سنتی تابع هنجارهای اجتماعی هستند که برحسب عرف، فرهنگ محلی و ساختار اجتماعی تکوین یافته است. رفتارهای افراد به شدت توسط این ساختار و نظارت اجتماعی، تحت کنترل است. منحرفان از این قواعد را با مجازات اجتماعی مواجه می‌سازند، در چنین ساختار اجتماعی، تسلط مردان بر زنان به خاطر مسأله‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی امری اجتناب‌ناپذیر است. در جوامع در حال توسعه بویژه جوامع سنتی، چنین استنباط می‌شود که این فقط زنان هستند که مسأله‌های اخلاقی را باید بیشتر رعایت کنند (جوانمرد، عشایری و عباسی، ۱۳۹۹: ۵۱). قتل رساندن دیگری برای پاسخ به عکس‌العمل اجتماع، نوعی راهکار برای مقابله با جرم هاست که در جوامع سنتی بیشتر نمود دارد (حسینی و باساواراجو^۳، ۲۰۱۷). گذر از جوامع سنتی به مدرن و میزان جرم تلقی شدن آن، مسأله‌های ناموسی را کاهش داده و تا حدی هنجارهای اجتماعی را در مواجهه با مسأله‌های اخلاقی و ناموسی منعطف ساخته است (فلاتلی^۴، ۲۰۱۷). قتل‌های ناموسی علل مختلفی دارند. دو پیامد اصلی قتل ناموسی عبارتند از طرد شدگی و از دست دادن منزلت اجتماعی. طرد شدگی اعضای خانواده، موجب احساس شرم و مانع تعامل اجتماعی آنان به همسایه‌ها و دوستان می‌شود (فیسک^۵، ۲۰۱۰).

برخی از جرم‌شناسان نیز علل اصلی قتل‌های ناموسی را چنین بر می‌شمارند: ۱- حسادت و احساس تملک؛ از آن‌جا که مرد احساس یک نوع تملک یا مالکیت انحصاری بر زن را برای خود قائل است؛ به خاطر ترک منزل، تقاضای طلاق، داشتن رابطه نامشروع یا خیانت و در مواردی تقاضای کارکردن در بیرون خانه، به طریق فیزیکی او را می‌کشد. ۲- رفتار وسواس گونه: رفتار مالکانه مردان با همسرانشان و مراقبت وسواس گونه از آنان و تلاش برای تسلط کامل بر رفتار زنان از اولین نشانه

^۱ Inglehart

^۲ Suad

^۳ Hosseini SB, Basavaraju

^۴ Flatley

^۵ Fisk

37 ..... واكوى عوامل مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم

هاى ظهور اختلاف خانوادگى است. هرچه مرد، آزادى زن را محدودتر كند، اين اختلاف و تعارض آرام آرام شديدتر شده و منجر به اختلاف شديد و كتك كارى مى شود و در صورت دخالت نكردن ديگران، احتمال وقوع قتل يكي از زوجين متصور است. ۳- وجود اختلاف سنى: اختلاف سنى متعارف زن و شوهر مى تواند مشكلات عدیده اى را بين خانواده به وجود آورد. اين اختلاف سنى در صورت تبديل شدن به روابط آزاد يكي از طرفين با ديگران از علقه زوجيت، مى تواند موجبات مرگ وى را از سوى همسر معترض فراهم كند. ۴- وجود ناسازگارى هاى اخلاقى و مالى بين اعضاى خانواده مانند اختلاف در خصوص ازدواج، بيكارى، اعتياد، انتقام جويى و قتل هاى فاميلى؛ هم مى تواند از جمله اين دلایل باشد. ۵- برخى از قتل ها نيز به دليل مصرف بيش از حد مشروبات الكلى و مواد مخدر توسط يكي از اعضاى خانواده رخ مى دهد (دعاگوياى و سوارى پور، ۱۳۹۴).

روش شناسى

اين پژوهش با روش نظريه مبنائى انجام شده است. نظريه مبنائى، نوعى پژوهش كيفى است كه محقق، پديده ها را در موقعيت طبيعى آن ها بررسى مى كند. جامعه پژوهش در اين مطالعه، ۶ زن زندانى ندامتگاه شهرى هستند كه به جرم معاونت در قتل عمد مرد مزاحم در سال ۱۳۹۷ زندانى بوده اند. در اين تحقيق، جهت دست يابى به مشخصات فردى و شخصى زندانيان موصوف، از پرونده شخصيت^۱ آنها استفاده شده است. مصاحبه و گفتگو با زندانيان در ساختمان ادارى انجام گرفته و در اين راستا؛ در مصاحبه از زنان زندانى درخواست شد كه ماجراى اتفاقات افتاده را به صورت داستان وار بيان كنند و هر چيزى را كه به عنوان علت و معلول، پيامد، احساس خود از موضوع و تجربه اى را كه در زمينه معاونت در قتل عمد مرد مزاحم توسط همسر دارند، بگويند. مصاحبه به گونه اى صورت گرفت كه چيزى از ذهن پژوهشگر به زندانيان القاء نشود و فرد هر آنچه را كه خود مى داند، بيان كند. بدین سان؛ ساختار مصاحبه پيرامون ارتباط زن با همسر، علل و نحوه آشنائى با مرد مزاحم و ارتباط ميان آنها بود. اين مصاحبه ها به طور ميانگين حدود چهل و پنج دقيقه تا يك ساعت طول كشيد. پس از تکميل مصاحبه ها، مفاهيم اصلى استخراج گرديد و مقوله بندي گرديد. كد گذارى

۱. پرونده هاى شخصيت زندانيان زن، مشتمل بر ۴ صفحه است كه شامل پرسش هاى باز و بسته اى است كه بيانگر ويژگى هاى فردى و اجتماعى زندانيان است.

در سه مرحله کد گذاری باز^۱، کد گذاری محوری^۲ و کد گذاری انتخابی^۳ صورت گرفت. با کد گذاری باز، ۲۳ کد اولیه و با کد گذاری محوری ۱۰ مقوله عمده به دست آمد. ندامتگاه شهر ری دارای محیطی بسته و تحت مراقبت است که حضور هر محققی را اگر نگوئیم غیر ممکن، دشوار می‌سازد. انجام هر تحقیق یا حضور هر محققی در زندان با کسب اجازه رئیس سازمان زندان ها و دادستان تهران میسر است. علاوه بر بوروکراسی های اداری و نامه نگاری های دشوار به مراجع بالا، موقعیت جغرافیایی ندامتگاه شهر ری به لحاظ بعد مسافت و مسیر پرتردد و پر خطر آن، یکی از موانع حضور هر محققی بوده است. عدم حضور به موقع زندانیان در مراحل تحقیق یکی از مشکلات این پژوهش بوده است که باعث کندی در امر تحقیق گردیده است. برای مصاحبه با زندانیان، اسامی آنان به مأمور مراقب اعلام گردیده و به همراه مأمور مراقب و در زمان مشخص به واحد اداری اعزام گردیده و پس از اتمام گفتگو توسط مأمور مراقب به زندان بازگردانده شده‌اند. زمان اعزام زندانیان در بازه زمانی ساعت ۸ صبح تا ساعت ۲ بعد از ظهر با در نظر گرفتن زمان صبحانه و نهار و اشتغال به کار بعضی زندانیان در واحد های خود اشتغالی بوده و از ساعت ۲ بعد از ظهر، اعزام زندانی صورت نمی‌گرفته است. یکی از مشکلات تحقیق به دست آوردن اعتماد زندانیان برای گفتن وقایع قتل عمد بوده است. در این خصوص به آن ها اطمینان داده شده که روایت های آن ها به صورت کامل بازگو نشده و از قسمت هایی از مصاحبه هایشان استفاده می‌گردد. همچنین اسامی و مشخصاتی که با آن ها قابل شناسایی گردند، در تحقیق آورده نشده و روایت هایشان با شماره زندانی درج می‌گردد.

یافته ها

توصیف ویژگی های زندانیان مصاحبه شده

به لحاظ متغیر سن؛ میانگین سنی زنان، ۳۲ سال بوده، جوان ترین زنان در این گروه ۲۳ سال و مسن ترین آن ها ۴۰ سال سن داشته‌اند. به لحاظ سطح تحصیلات ۱ نفر ابتدایی، ۲ نفر راهنمایی، ۱ نفر دبیرستان و ۲ نفر هم دیپلم داشته‌اند به این ترتیب هیچ کدام از زنان زندانی تحصیلات دانشگاهی

^۱ Open coding

^۲ Axial coding

^۳ Selective coding

39..... واکاوی عوامل مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم

نداشته اند. شغل هر ۶ زن، خانه داری بوده است. محل سکونت همه آن ها استان تهران بوده است. به علاوه ۴ نفر از زنان محل تولدشان ایران و ۲ نفر از این زنان نیز محل تولدشان افغانستان بوده است. هیچ یک از زنان سابقه محکومیت کیفری نداشته اند.

جدول ۱: ویژگی های جمعیت شناختی زنان زندانی

شماره زندانی	سن	تحصیل	شغل	محل تولد	محل سکونت	تابعیت	تعداد فرزندان	میزان محکومیت
۱	۳۵	راهنامه‌یی	خانه دار	زنجان	تهران	ایران	یک پسر	۹ سال حبس
۲	۳۵	دیپلم	خانه دار	ورامین	شهر ری	ایران	یک دختر	در حال رسیدگی
۳	۳۲	راهنامه‌یی	خانه دار	افغانستان	شهریار	افغانستان	یک پسر	۵ سال حبس
۴	۳۱	ابتدایی	خانه دار	میانه	ورامین	ایران	۱ دختر ۱ پسر	۱۵ سال حبس
۵	۴۰	دیپلم	خانه دار	تهران	تهران	ایران	۱ دختر ۱ پسر	۵ سال حبس
۶	۲۳	دیرستان	خانه دار	افغانستان	تهران	افغانستان	مجرد	در حال رسیدگی

۰۰..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال شانزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۱

جدول ۲: مقوله‌ها و مفاهیم استخراج شده از مصاحبه‌های زنان زندانی

ردیف	مفاهیم	مقوله‌ها
۱	مزاحمت‌های تلفنی مکرر	پای بند نبودن مرد مزاحم به اصول اخلاقی
	تعقیب زن در خیابان	
	تأهل مرد مزاحم و رها کردن زن و فرزندش	
۲	دعوت به همکاری دوستان یا بستگان برای قتل مرد مزاحم	باورهای متعصبانه و ناموس پرستی شوهر
	شعله ور شدن غیرت و تعصب در هنگام برخورد مرد مزاحم با زن	
۳	مهاجرت از افغانستان به ایران	مهاجرت و حاشیه نشینی
	مهاجرت از شهرستان به تهران و حاشیه نشینی	
۴	توهین و تحقیر زن در خانه	بد رفتاری با زن
	بدرفتاری و بی توجهی به زن در خانه	
	روابط نامناسب زناشویی و رابطه خارج از تأهل مرد	
۵	ترس زن از تهمت و داغ ننگ	کتمان حقیقت از طرف زن به دلیل ترس از شوهر
	ترس از دست دادن فرزند	
	ترس از رفتارهای تند مرد و کتک خوردن	
۶	اجبار زن به تماس تلفنی با مرد مزاحم و گذاشتن قرار با وی	اجبار و تحکم شوهر برای همکاری زن در قتل عمد مرد مزاحم
	اجبار زن به حاضر شدن در مکان ملاقات با مرد مزاحم	
۷	اعمال خشونت در قتل مرد مزاحم	قتل و رفتارهای خشونت آمیز نسبت به دیگران
	ترویج خشونت با دعوت به همکاری دیگران در قتل	
۸	حبس زنان	محکومیت زن‌ها و وضعیت نامساعدشان
۹	حبس مرد و پرداخت دیه	مجازات شوهر به عنوان مباشر در قتل عمد
	قصاص مرد	
۱۰	از هم پاشیدگی خانواده و محرومیت فرزندان از داشتن خانواده	وضعیت نابسامان فرزندان
	زندگی اجباری فرزندان با خانواده مرد یا زن	

مقوله اصلی: "مزاحمت مردان"

مهمترین بخش کدگذاری، مشخص کردن مقوله محوری است. با توجه به هدف پژوهش، داده‌ها و یافته‌های تحقیق، مقوله "مزاحمت مردان" به عنوان مقوله مرکزی انتخاب شده است که تمام مقولات اصلی و ریز مقولات را در بر گرفته و اتفاق اصلی پژوهش بر محور آن است.

شرایط علی:

شرایط علی به چرایی و چگونگی واکنش سوژه‌ها به یک پدیده خاص اشاره دارد (اشتروس و کورین، ۱۳۹۲: ۱۵۳). شرایط علی یا سبب ساز معمولاً آن دسته از رویدادها و وقایع اند که بر پدیده اثر می‌گذارند (حسین آبادی، ۱۴۰۰). در پژوهش حاضر شرایط علی مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم عبارتند از (۱) پای بند نبودن مرد مزاحم به اصول اخلاقی (۲) داشتن باورهای متعصبانه و ناموس پرستی که به صورت مستقیم بر پدیده مد نظر تأثیر گذاشته اند.

پای بند نبودن مرد مزاحم به اصول اخلاقی

پای بند نبودن مرد مزاحم به اصول اخلاقی، یکی از مهمترین مواردی است که در مقتول شدن او تأثیر داشته است. مردانی که برای زنان ایجاد مزاحمت نموده اند، اغلب متأهل و دارای فرزند بوده و از تأهل زنان نیز آگاهی داشته اند و با این وجود دست از مزاحمت هایشان برنداشته اند. مردان مزاحم، علاوه بر بهم زدن زندگی زنان متأهل، زندگی خودشان را نیز در معرض نابودی قرار داده اند.

زندانی شماره ۱ می گوید: «... ۲۰ روز مانده به عید، با مادر شوهرم بیرون بودیم که گوشی موبایلم زنگ خورد و مرد غریبه ای که من او را نمی شناختم از من خواست کد آهنگ پیشوازم را برای او بفرستم. گوشی را قطع کردم، دوباره زنگ زد. مادر شوهرم با او صحبت کرد و به او گفت که مزاحم عروس من نشو ولی توی خانه مجدداً زنگ زد. من مجبور شدم گوشی ام را خاموش کنم مادر شوهرم گفت به همسرت بگو که به خاطر این که گوشی دست پسرم نباشد و بازی نکنند، گوشی ام را خاموش کرده ام...»

زندانی شماره ۲ می گوید: «... مقتول دوست شوهر خواهرم بود که با شوهر خواهرم در یک جا کار می کردند و با خواهرم رفتار برادرانه ای داشت. من دو بار او را دیده بودم. یک بار خواهرم با گوشی من به مرد زنگ زد و بعد از آن مرد به من زنگ می زد. به خواهرم گفتم به مرد بگوید به گوشی من

زننگ نزنند اما غروب دیدم گوشه‌ی ام زننگ می خورد. اوایل فکر نمی کردم منظوری داشته باشد اما تا دیر وقت شب به من زننگ می زد و می گفت می خواهم خانه تان بیایم. مرد متأهل و دارای دو دختر بود و به من می گفت به کسی جریان را نگو، زنم خانه نیست قهر کرده و رفته است ...»

زندانی شماره ۴ می گوید: «... حدود ۲ هفته، وقتی که بچه‌ها را به مدرسه می بردم، فرد غریبه‌ای دنبالم می آمد و ایجاد مزاحمت می کرد. شماره اش را گرفتم و به همسرم دادم. شوهرم گفت با او قرار بزار و بگو من تنها هستم. در باغی در ملارد قرار گذاشتیم. همسرم و عمویم او را کشتند...»

زندانی شماره ۵ می گوید: «... یک بار که به مغازه سوپری سر کوچه رفته بودم، آقای که اتفاقی آن جا آمده بود من را دید. کیف پولم را با خودم نبرده بودم. با عجله خواستم به خانه برگردم و کیفم را بیاورم که موبایلم را جا گذاشتم. مرد مزاحم شماره تلفن ام را پیدا کرد و دم خانه گوشه ام را پس داد و خانه ام را هم پیدا کرد. دو ماه مزاحمت طول کشید و من هرچه می گفتم شوهر دارم می گفت عیب ندارد...»

باورهای متعصبانه و ناموس پرستی شوهر و جبهه شباهت تمام قتل‌های فوق، دفاع از شرف و آبروست که با ریختن خون، جبران می شود. در تمام این قتل‌ها، عناصری از باورها و تعصبات شدید، ساختار قدرت مرد سالاری و قانون‌گریزی وجود دارد که در نهایت داشتن باورهای متعصبانه و ناموس پرستی همسر باعث رخداد قتل شده است.

در این خصوص زندانی شماره ۱ چنین می گوید: «... مرد دستش را جلو آورد که به من دست بدهد که همان موقع همسرم که غیرتی شده بود از پشت در بیرون آمد. مرد شوکه شد. همسرم به او ناسزا گفت و با چوب به سرش کوبید. مرد به زمین افتاد و مرد...»

زندانی شماره ۳ نیز می گوید: «... من در افغانستان به دنیا آمدم. ۶ ساله بودم که به خاطر جنگ طالبان فراری شدیم و به ایران آمدم. من و شوهرم مشکلی در زندگی نداشتیم. پسرعموی شوهر خواهرم، مدت‌ها خواستگار خواهر زاده ام بود و خواهرم مخالفت می کرد. خواهر زاده ام بعداً با شخص دیگری ازدواج کرد و خواستگار خواهر زاده ام لج خواهر زاده ام را به دل گرفت و عکس و فیلم‌های من، خواهر و خواهر زاده ام را پخش کرد. همسرم و دوستش که فیلم‌ها را دیدند، جریحه دار شدند و درصدد انتقام برآمدند...»

شرایط زمینه ای

شرایط زمینه‌ای مجموعه خاصی از شرایطی اند که در یک زمان و مکان پدید می‌آیند یا رخ می‌دهند تا مجموع اوضاع و احوال یا شرایطی را به وجود آورند که اشخاص یا افراد (گروه‌ها) با عمل و تعامل های خود به آنها پاسخ دهند. همچنین؛ شرایط زمینه‌ای منشا در شرایط علی و دخیل دارند و محصول چگونگی تلاقی و تلفیق آنها با یکدیگر برای شکل دادن به الگوهای مختلف ابعاد گوناگون اند (استروس و کوربین، ۱۳۹۲: ۱۵۴). در این پژوهش شرایط زمینه ای شامل: (۱) مهاجرت و حاشیه نشینی (۲) بدرفتاری با زن

مهاجرت و حاشیه نشینی

زندانی شماره ۳ می گوید: «... من در افغانستان به دنیا آمدم. شش ساله بودم که به خاطر جنگ طالبان فراری شدیم و به ایران آمديم و در شهریار سکونت داشتیم...»
زندانی شماره ۶ نیز می گوید: «... سومین فرزند خانواده ام. پدر و مادرم در انفجاری در افغانستان فوت کردند و من و خواهر و برادرم به ایران آمديم. طالبان دعوا و درگیری بسیاری ایجاد می کردند و در یکی از نزاع ها، یکی از افراد طالبان کشته شد و ما از ترس انتقام طالبان، با دوست پدرم به ایران فرار کردیم...»
علاوه بر این زندانیان که تبعه افغانستان بوده اند، زندانیان شماره ۱ و ۴ و ۵ نیز محل تولدشان خارج از استان تهران بوده و به تهران مهاجرت و در حاشیه شهر تهران سکونت داشته اند.

بدرفتاری با زن

توهین، ناسزا، فحاشی، برخورد های فیزیکی از مواردی هستند که زنان زندانی در این پژوهش به آن اشاره داشته اند. پرونده های قضایی زنان حاکی از این است که بعضی از آن ها از زندگی مشترک ناراضی بوده و گرایش های اولیه به سوی مردان مزاحم داشته اند اما با وجود افزایش مزاحمت ها و جدی شدن مسائل، مجبور به گفتن وقایع به شوهرانشان شده اند.
زندانی شماره ۲ چنین می گوید: «... زندگی مان در آغاز بهتر بود ولی بعدها همسرم شروع به فحاشی کرد و کتک می زد ولی اعتیاد نداشت. روابط زناشویی خوبی نداشتیم و به خاطر کتک های او علاقه ام کمتر شد. ظاهراً زنی در زندگی او وجود نداشت اما به همسرم که تلفن که می زدم صدای زنی می آمد و پیام های از یک زن را هم در گوشی همسرم دیده بودم که نوشته

بود مگه زن ات را طلاق ندادی؟ گفتم من زن او هستم و دیگر پیام نداد. شوهرم گفت توهم زده‌ای...»

زندانی شماره ۴ می‌گوید: «... مشکل من کمبود محبت بود. روابط زناشویی چندان خوبی نداشتیم...»

زندانی شماره ۶ چنین می‌گوید: «... من سومین فرزند خانواده‌ام. پدر و مادرم در انفجاری در افغانستان فوت کردند. حدود ۳ سال در دورافتاده‌ترین نقطه افغانستان کار می‌کردم و شرایط بدی داشتم و مورد خشونت و بدرفتاری قرار می‌گرفتم. بعد از آمدن به ایران، با مردی که حدود ۵۰ سالش بود آشنا شدم. او گفت به تو کمک می‌کنم و خرج تحصیل ات را می‌دهم. من گولش را خوردم. مرد با این که زن و دو پسر ۲۲ و ۲۷ ساله داشت، اصلاً اجازه نمی‌داد جایی بروم و به من تجاوز می‌کرد. پیرمرد قاچاق بر بود...»

شرایط مداخله گر و میانجی

منظور از شرایط مداخله گر، وضعیت‌هایی است که بر اتخاذ راهبردها و کنش و تعامل تأثیر گذار هستند. این شرایط به عوامل و عناصری مناسب یا نامناسب اشاره دارند که اثرات یک یا چند متغیر را کاهش یا افزایش می‌دهند (محسنی تبریزی، ۱۳۹۵: ۵۶). در این تحقیق شرایط میانجی یا عناصر مداخله گر عبارت است از ۱) کتمان حقیقت از طرف زن به دلیل ترس از شوهر ۲) همکاری اجباری زن با همسر در قتل عمد مرد مزاحم.

کتمان حقیقت از طرف زن به دلیل ترس از شوهر

روابط زن و شوهر در جامعه سنتی بر مبنای تفاهم مشترک و ارتباط فکری مناسب شکل نگرفته و اعمال قدرت مردانه در خانه، باعث گردیده که زنان از ترس تهمت و داغ‌ننگ، بسیاری از وقایع را از شوهران خود کتمان نمایند.

در این خصوص زندانی شماره ۱ چنین می‌گوید: «... فردی مزاحم من می‌شد و مجبور شدم گوشی ام را خاموش کنم. همسر من که تازه به خانه آمده بود، یکدفعه گوشی من را به دست گرفت و گفت چرا گوشی ات خاموش بود و جواب من را نمی‌دادی؟ من علت را گفتم. حسابی من را کتک زد، طوری که پسر من از خواب بیدار شد...»

45.....واکاوای عوامل مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم

زندانی شماره ۵ نیز می گوید: «... یک بار که موضوع مزاحمت را به شوهرم گفتم، عصبانی شد و گفت حق نداری جواب تلفن هایش را بدهی...»

اجبار و تحکم شوهر برای همکاری زن در قتل عمد مرد مزاحم

در رابطه با همکاری اجباری زن با همسر در قتل عمد مرد مزاحم، زندانی شماره ۱ می گوید: «... همسرم گوشی را گذاشت دم گوشم و من را مجبور کرد به مرد مزاحم بگویم حدود ساعت ۴ به خانه ما بیاید...»

زندانی شماره ۲ می گوید: «... مرد، شوهرم را یکی دوبار دیده بود. به شوهرم قضیه را گفتم و شوهرم به آقای ماجر را تعریف کرد. قاتل برای ما دارو تهیه می کرد و کارهای ما را انجام می داد. به اجبار همسر، قرار ملاقات با مرد گذاشتم. مرد گفت نمی آیم اما قاتل که از طرف شوهرم اجیر شده بود، به من گفت که اصرار کنم. من، نیت و قصدش را نمی دانستم. قاتل، مرد را نرسیده به خانه ما با چاقو کشته بود...» روایت های زنان حکایت از این دارد که گرچه بعضی از آن ها از زندگی مشترکشان رضایت نداشته اند اما به دلیل داشتن فرزند و تمایل به حفظ زندگی، چاره ای جز همکاری با شوهرشان در قتل فرد مزاحم نداشته اند.

زندانی شماره ۴ می گوید: «... شماره اش را گرفتم و به همسرم دادم. شوهرم گفت با او قرار بزار و بگو من تنها هستم...» زندانی شماره ۵ نیز می گوید: «... با ادامه دادن مزاحمت ها، همسرم به من گفت در خانه با مقتول قرار بگذارم. همسرم گفته بود قصد گوش مالی دادن مقتول را دارد و من مجبور شدم به همسرم کمک کنم...»

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۴- کنش و تعامل (راهبردها)

راهبرد، مکانیزم و تدبیری است که در برخورد با پدیده به کار گرفته می‌شود. کنشگران جهت تحقق پدیده به تدابیری می‌اندیشند و بر اساس شرایط و امکانات موجود راهبردی را اخذ می‌کنند. (استراوس و کوربین، ۱۳۹۲: ۱۵۵). رفتار خشونت‌آمیز نسبت به دیگران از عواملی است که کنشگران در این قتل‌ها اتخاذ کرده‌اند. مردان مزاحمی که با اعمال خشونت و خودسرانه توسط شوهر یا چند نفر به قتل رسیده‌اند، از خطری که جان‌شان را تهدید می‌کرده اطلاعی نداشته و قادر به دفاع از خودشان نبوده‌اند. در واقع نقش عصبیت و ناموس‌پرستی در این قتل‌ها به حدی بوده که قاتل یا قاتلین به جای سپردن فرد مزاحم به قانون، خود به مجازات وی پرداخته‌اند.

زندانی شماره ۳ می‌گوید: «... مقتول ایجاد مزاحمت می‌کرد و می‌خواست با او رابطه جنسی داشته باشم. گفته بود اگر با من کنار نیایی عکس و فیلم‌های عروسی را پخش می‌کنم. همسرم و دوستش درصدد انتقام برآمدند. همسرم به من گفت در باغی در شهریار قرار بگذارم. همسرم پنهانی ما را دنبال می‌کرد. همسرم در باغ را بست و من پشت در ماندم. جیغ مقتول را که شنیدم دچار تشنج شدم و از ترس بیهوش شدم. قرار بود شوهرم لختش کند و از او فیلم بگیرد و قصد قتل‌اش را نداشت...»

پیامدها

فرایندها، تعامل‌ها یا راهبردهای که پیرامون یک پدیده صورت می‌گیرد، منجر به ظهور پیامدهایی هم می‌شود (حسین‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۰) به عبارت دیگر؛ هر جا انجام یا عدم انجام عمل، تعامل معینی در پاسخ به امر یا مسأله‌ای یا به منظور اداره یا حفظ موقعیتی از سوی فرد یا افرادی انتخاب می‌شود، پیامدهایی پدید می‌آید که برخی از این پیامدها خواسته و بعضی‌ها ناخواسته‌اند (استراوس و کوربین، ۱۳۹۲: ۱۵۶). همسران متعصبی که به جای استفاده از راه حل‌های قانونی به راه حل‌های شخصی روی آورده‌اند منجر به بروز پیامدهایی شده‌اند که عبارتند از: محکومیت زن‌ها و وضعیت نامساعدشان، مجازات شوهر به عنوان مباشر در قتل عمد، وضعیت نابسامان فرزندان.

محکومیت زن‌ها و وضعیت نامساعدشان

در خصوص میزان مجازات زنان می توان گفت که به غیر از دو پرونده که در حال رسیدگی است، دو نفر از زنان به ۵ سال، یک نفر به ۹ سال و دیگری به ۱۵ سال حبس محکوم گردیده اند.

مجازات شوهر به عنوان مباشر در قتل عمد

زندانی شماره ۱ نیز می گوید: «... شوهرم هفته پیش اعدام شد و من ۶ سال است در زندان هستم و از فرزندم خبری ندارم...»

یکی از شوهرائی که در قتل عمد مباشرت داشته به قصاص و بقیه به پرداخت دیه مقتول و حبس محکوم شده اند.

وضعیت نابسامان فرزندان

در این خصوص زندانی شماره ۴ می گوید: «... شوهرم بعد از این اتفاق (آزادی از زندان) من را طلاق داد تا بگوید کار او نبوده و زن دیگری گرفت. دخترم در حال حاضر پیش نامادری اش و پسرم نزد عمه اش است...»

زندانی شماره ۵ می گوید: «... الان مدتی است در زندان هستم و از فرزندانم بی خبرم. همسرم به جرم قتل عمد در زندان رجایی شهر است و به تازگی ملاقات من آمده بود. همسرم دیه را پرداخت کرده و قرار است آزاد شود. او به من علاقه دارد اما من نمی دانم دوستش دارم یا نه...»

همان گونه که روایت های بالا نشان می دهد بعد از این واقعه، فرزندان بلاتکلیف شده و اغلب نزد خانواده های پدر و مادرشان نگهداری می شوند. آن ها با حبس مادر و قصاص یا حبس پدر، از داشتن محبت مادرانه و زندگی در کنار پدر و در خانواده محروم گردیده اند.

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف « واکاوی عوامل مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم » انجام گرفته است. جامعه آماری این تحقیق ۶ نفر از زنان زندانی است و نتایج به دست آمده نشان می دهد میانگین سنی زنان، ۳۲ سال بوده، جوان ترین زنان در این گروه ۲۳ سال و مسن ترین آن ها ۴۰ سال سن داشته اند. شغل هر ۶ زن، خانه داری بوده و هیچ کدام سابقه کیفری نداشته اند. ۴ نفر از زنان محل تولدشان ایران و ۲ نفر از این زنان نیز محل تولدشان افغانستان بوده است. بی ثباتی سیاسی افغانستان،

تنگناهای اقتصادی و مشکلات معیشتی، خشونت‌های خانگی و تفاوت‌های فرهنگی و قومیتی از مواردی بوده که اتباع افغانستان به آن اشاره داشته‌اند. یکی از بزرگترین مشکلات زنان افغانستانی که با گلایه از آن سخن می‌گویند ازدواج آن‌ها در سنین پایین و اختلاف سنی بسیار با شوهرانشان بوده است.

در این پژوهش، ۱۰ مقوله اساسی شناسایی گردید که هر یک از مقوله‌ها دارای ابعاد و ویژگی‌های مختص به خود بودند و "مزاحمت مردان" به عنوان مقوله مرکزی تعیین گردید. بررسی و تحلیل‌های به دست آمده نشان می‌دهد عوامل متعددی در معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم مؤثر بوده است که عوامل اصلی آن، پای بند نبودن مرد مزاحم به اصول اخلاقی و باورهای متعصبانه و ناموس پرستی شوهر بوده است. مردانی که برای زنان ایجاد مزاحمت نموده‌اند، اغلب متأهل و دارای فرزند بوده و با وجود اطلاع از تأهل زنان به مزاحمت‌هایشان ادامه داده‌اند. مردان مزاحم، علاوه بر بهم زدن زندگی خانوادگی زنان، زندگی خودشان را نیز در معرض نابودی قرار داده‌اند. باورهای متعصبانه و ناموس پرستی نیز عامل مهم دیگری در این قتل‌ها بوده است. در واقع وجه شباهت قتل عمد مرد مزاحم و قتل عمد‌های ناموسی، دفاع از شرف و آبروست که با ریختن خون، همراه است. با این تفاوت که برخلاف قتل‌های ناموسی که زنان و دختران به قتل می‌رسند، در این قتل‌ها مردان مزاحم به قتل می‌رسند. در تمام این قتل‌ها، عناصری از باورها و تعصبات شدید، ساختار قدرت مرد سالاری و قانون‌گریزی وجود دارد. مهاجرت و حاشیه‌نشینی، بد رفتاری با زن، از عوامل زمینه‌ای به حساب می‌آیند. در این تحقیق دو نفر از زنان در شهر تهران سکونت داشته و بقیه در حومه شهر تهران زندگی می‌کرده‌اند. به غیر از مهاجرت از شهرستان به تهران، دو نفر از زنان از افغانستان به ایران مهاجرت کرده بودند. کتمان حقیقت از طرف زن به دلیل ترس از شوهر و اجبار و تحکم شوهر برای همکاری زن در قتل عمد مرد مزاحم، از عوامل مداخله‌گر در این تحقیق به حساب می‌آید. نکته مهم این است که زنان زندانی در ساختار مرد سالاری قرار گرفته و حق هیچ‌گونه تصمیم‌گیری نداشته و از ترس داغ‌ننگ و تهمت‌های ناروا مجبور به همکاری با شوهرانشان بوده‌اند. شوهران در برابر مزاحمت مردان به ناموسشان، خشونت‌آمیزترین رفتار را که عبارت از قتل مرد مزاحم است، انجام داده‌اند. در بعضی موارد قتل به کمک بستگان و دوستان شوهر انجام شده است. به عبارتی، عصبیت که ویژگی یک جامعه سنتی است، در کلان‌شهری مثل تهران نیز که دارای

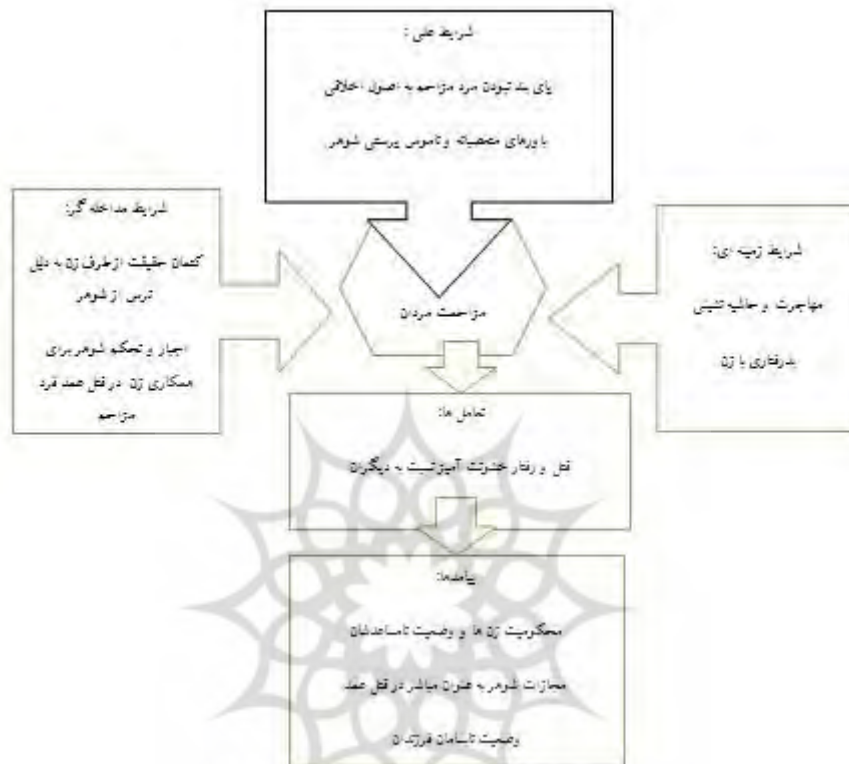
49 ..... واکاوی عوامل مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم

قومیت های مختلفی است دیده می شود. یکی از ویژگی های این قتل، توسل به اعمال قدرت خودسرانه و خشونت در مجازات فرد خاطی به جای توسل به قانون است. پیامد چنین رفتار قتل های خشونت باری، حبس های چندین ساله زنان، قصاص یا حبس و پرداخت دیه توسط شوهر یا فرد اجیر شده او است. پیامد ناگوار دیگر چنین قتل هایی وضعیت نابسامان فرزندان است. کودکانی که مادر و پدرانشان در زندان هستند و توسط افراد دیگری بزرگ می شوند، علاوه بر کمبود محبت، دچار بیماری های روحی و افسردگی می گردند.

یافته های این پژوهش؛ شباهت ها یا تفاوت هایی را با نتایج تحقیقات پیشین نشان می دهد. رحمانی و جعفری (۱۴۰۰) رابطه جنسی نامشروع، مرد سالار بودن و عصبیت را عنوان نموده که رابطه جنسی نامشروع در این تحقیق مورد بحث نیست و مرد سالار بودن و عصبیت از عوامل تأثیر گذار این تحقیق است، جوانمرد، عشایری و عباسی (۱۳۹۹) در تحقیقی با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر قتل های ناموسی»، قتل های ناموسی را ناشی از باورهای اشتباه اجتماعی از جمله تعصب اجتماعی بیان کرده و حساسیت به ناموس، انزوای اجتماعی، فقر اجتماعی و فرهنگی و فقدان تحرک اجتماعی را از عوامل پدیده قتل های ناموسی بیان کرده اند که تعصب اجتماعی، حساسیت به ناموس، فقر اجتماعی و فرهنگی در این تحقیق تأیید می شود. دلاور و کوهزادیان (۱۳۹۸)، تعصبات قبیله ای و ناموسی، نظارت اجتماعی شدید بر زنان، ساختار خشن جامعه سنتی، فرهنگ پدر سالار و ازدواج اجباری را از عوامل مؤثر بر قتل ناموسی بیان کرده که عواملی مانند نظارت اجتماعی شدید بر زنان، ساختار خشن جامعه سنتی و فرهنگ پدر سالار در این تحقیق وجود دارد. ریاحی (۱۳۹۷) رابطه سه متغیر احساس نابرابری جنسیتی، میزان پذیرش باورهای مردسالارانه، میزان دین داری با قتل ناموسی با قتل های ناموسی را مورد بررسی قرار داده است که نتایج این پژوهش به صورت آشکار مشابه با آن نمی باشد اما تا حدودی نتایج این پژوهش بر مفهوم احساس نابرابری جنسیتی تأکید دارد. صابر (۱۳۹۶) رابطه مؤلفه های اقتصادی و فرهنگی با قتل ناموسی را بررسی کرده که در این تحقیق عوامل فرهنگی تا حدودی تأثیر گذار بوده است، عشایری و عجمی (۱۳۹۴)، باورهای طایفه ای و قبیله ای، وجدان جمعی و داغ ننگ را از عوامل مهم در قتل های ناموسی دانسته که داغ ننگ از مواردی است که در این تحقیق نیز به آن پرداخته شده است. آقایی کوهی (۱۳۹۱) نقش و تأثیر متغیرهایی مانند حاکم بودن فرهنگ و سنت مردسالاری، تضادهای فرهنگی را بررسی

کرده که عوامل فرهنگ و سنت مرد سالاری با این تحقیق مطابقت دارد، زاموت (۲۰۱۴) پایین بودن سطح فرهنگ و تحصیلات، غیرت مردانگی، عذاب وجدان، نظارت اجتماعی را بررسی کرده که غیرت مردانگی و کاهش نظارت اجتماعی از عوامل مؤثر بر این قتل‌ها نیز به حساب می‌آیند. سینگال (۲۰۱۴) به این نتیجه می‌رسد که قتل‌های ناموسی مسأله فرهنگی و اجتماعی بوده و عواملی نظیر جنسیت، فقدان آگاهی اجتماعی، سنت گرایی، عدم استفاده از رسانه و عصیبت در وقوع آن دخیل است که سنت گرایی و عصیبت در این قتل مصداق دارد. سور (۲۰۱۴) بازتولید شدن خشونت علیه زنان و سنت پرستی را بررسی کرده که تا حدودی در این تحقیق از عوامل مؤثر بر قتل مرد مزاحم بوده است. پژوهشی با عنوان خطر قتل‌های ناموسی در هند توسط مروگاننزان (۲۰۱۴) انجام گرفته که یافته‌های آن نشان می‌دهد درون گروهی بودن ازدواج، ممنوع بودن ازدواج با برون گروه، فقر اقتصادی، فقر فرهنگی، فقدان تحرک اجتماعی، محصور بودن در عقاید سنتی علل قتل‌های ناموسی در نظام کاستی هند است. در این تحقیق، فقر فرهنگی، محصور بودن در عقاید سنتی مورد تأیید قرار می‌گیرد. بسولد (۲۰۱۲)، شیوع سوء ظن نسبت به زنان، آداب و رسوم غلط، فقدان مشارکت زنان در مسائل و حاشیه‌ای شدن آن‌ها را مورد تأکید قرار داده‌اند که آداب و رسوم غلط و حاشیه‌ای شدن زنان تا حدودی در این قتل‌ها مصداق دارد. در مجموع می‌توان گفت یافته‌های تحقیقات پیشین، چندان منطبق بر یافته‌های به دست آمده از این تحقیق نیست و تفاوت‌هایی مشاهده می‌شود که یکی از دلایل این است که در قتل‌های ناموسی، مجرمان اصلی مرد و مقتولین زن بوده‌اند حال آن‌که در تحقیق فوق مجرمان اصلی و مقتولین هر دو مرد هستند و با جامعه آماری زنانی روبرو هستیم که در قتل عمد مردان مزاحم همکاری داشته‌اند.

نتایج تحقیقات بیانگر این است که ناموس پرستی و اعمال مجازات فردی به جای مجازات قانونی، هر دو خانواده یعنی خانواده قاتل و مقتول را به تباهی و نابودی کشانده و با فروپاشی خانواده، کودکان نیز قربانی گردیده‌اند. در راستای برخورد قاطع با مردان مزاحم، اصلاح و تشدید قوانین جزایی پیشنهاد می‌گردد. افزایش مراکز مشاوره خانوادگی، آگاهی بخشی به خانواده‌ها از طریق کتاب‌های درسی و رسانه‌های جمعی در جهت کاهش عصیبت و ناموس پرستی، برگزاری سمینار و کنفرانس جهت بررسی موضوع با حضور مسئولین قوه قضائیه، نیروی انتظامی و کارشناسان آسیب‌های اجتماعی نیز گام‌های مؤثری جهت پیشگیری از وقوع این جرائم است.

شکل شماره (۱): مدل پارادایمی معاونت زنان در قتل عمد مرد مزاحم

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

منابع

- استراوس و کوربین، (۱۳۹۲). مبانی پژوهش کیفی. ترجمه ابراهیم افشار. تهران: نشر نی.
- آقائی کوهی، امید رضا. (۱۳۹۱). مطالعه جرم شناختی قتل‌های ناموسی (مطالعه موردی، استان فارس). پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق. دانشکده علوم انسانی. دانشگاه پیام نور شیراز.
- تایلر، اس. (۱۳۸۶). جامعه شناختی خودکشی. ترجمه علی موسی نژاد. اصفهان: انتشارات اصفهان.
- حسین آبادی، باقر؛ شایگان، فریبا؛ یکنایی، مهدی. (۱۴۰۰). بسترها، زمینه‌ها و عوامل وقوع قتل‌های خانوادگی (یک مطالعه کیفی). دو فصلنامه پژوهش‌های انتظامی-اجتماعی زنان و خانواده، ۹(۱)، ۶۹-۱۰۳.
- دعا گویان، داود؛ سواری پور، فضل الله. (۱۳۹۴). تبیین آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی در پی جویی قتل‌های خانوادگی. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۱۱(۱)، ۱۲۰-۱۳۰.

۲۲.... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال شانزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۱

- دلاور، علی؛ کوهزادیان، قاسم. (۱۳۹۸). تحلیل و اولویت بندی عوامل مؤثر بر قتل‌های ناموسی. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۱۴(۵۵)، ۷۵-۹۴.
- رحمانی، سینا؛ جعفری، افشین. (۱۴۰۰). پیشگیری از ارتکاب قتل ناموسی علیه زنان با نگاهی به نظریه فمینیستی جرم‌شناسی. فصلنامه علمی مطالعات پیشگیری از جرم، ۱۶(۵۹)، ۲۳-۴۵.
- ریاحی، محمد اسماعیل؛ اسمعیلی، وحید. (۱۳۹۷). بررسی جامعه‌شناختی نگرش به قتل‌های ناموسی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در شهر مریوان. مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۱۲(۳)، ۵۲-۷۹.
- زکی، محمد علی. (۱۳۸۳). عوامل اجتماعی مؤثر بر قتل در استان اصفهان ۱۳۷۰. پرخاشگری و جنایت. جلد سوم. چاپ اول. تهران: نشر آگه.
- صابر، مهدی. (۱۳۹۶). بررسی عوامل قتل‌های ناموسی در سال ۱۳۹۳ (مورد مطالعه: شهرستان ایلام). فصلنامه دانش انتظامی ایلام، ۶(۲۲)، ۲۳-۴۱.
- عشایری، طاها؛ عجمی، محمد. (۱۳۹۴). ریشه‌یابی جامعه‌شناختی باورهای اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر قتل‌های ناموسی. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۱۰(۳۷)، ۲۹-۵۴.
- جوانمرد، محمد؛ عشایری، طاها؛ عباسی، الهام. (۱۳۹۹). بررسی عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر قتل‌های ناموسی. فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۹(۳)، ۴۸-۵۶.
- عمید، حسن. (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی عمید. جلد اول. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- قانون مجازات اسلامی. مصوب ۱۳۹۲.
- کاظمی سرکانه، سید سجاد. (۱۳۹۰). قتل‌های ناموسی تهدیدی جدی علیه حق حیات زنان. همایش ملی نظارت قضایی و حقوق شهروندی در نظام جمهوری اسلامی ایران.
- محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۹۵). روش تحقیق کیفی در مکاتب تفسیری. تهران: نشر اطلاعات.
- Ali Y. (2007) (Dissertation) Honor, the state, and its implications: An examination of honor killing in Jordan and the efforts of local activists Auburn, Alabama. Auburn University.
- Boesveld, S. (2012). Shaifia trial: Six perspectives on "honour killing" in Canada. National.
- Brandon J, Hafez S. (2008). Crimes of the community: Honour-based violence in the UK. Centre for Social Cohesion: 3.
- Gill, A. (2009). Honor killings and the quest for justice in black and minority ethnic communities in the United Kingdom. Criminal Justice Policy Review, 20 (4), 475-494.
- Goldstein, M. (2002). The Biological Roots of Heat-of-Passion Crimes and Honor Killings. Politics and the Life Sciences, 21(2), 11-31.
- Hosseini SB, Basavaraju C. (2016) Study on honor killing as a crime in India- cause and solutions.
- Fisk R. (2010) The crimewave that shames the world. The Independent: 7.

- Flatley J.(2017). Crime in England and Wales: Year ending June 2017. Crime against household and adult, also including data on crime experienced by children, and crime against businesses and society.
- Inglehart R, Baker WE.(2000) Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. American Sociological Review: 19-51.
- Muruganthan S(2014). Honour killing “ the menace-A case study in Tamil Nadu. International Journal of Management Research and Social Science (IJMRSS).1(1).
- Sever, A. , &Yurdakul,G. (2014).Cultural of Honor , Cultural of Change: A Feminist Analysis of Honor Killings in rural Turkey.
- Sharon, K. Araj. (2000).Crime of honour and shame,:Violence against women in nonwestern and western societies, The Journal of criminology , p25.
- Singhal, V. K. (2014). Honour Killing in In India: An Assessment, Indian Council for Social Research (ICSSR).
- Suad J, Afsaneh N(2005). Encyclopedia of Women & Islamic cultures: Family, body, sexuality and health. Netherlands, 3: 174.
- Triphati, Anushree and Yadav, surpriya. (2004).For the sake of honour but whose honour? Asia pacific journal of law , vol 2, p64.
- Welchman,L., & Hossain, S.(Eds.). (2005). Honour Crime , paradigms and violence against women. London : Zed Press.
- Warraich S.A,(2005)” Honour killings” and the law in Pakistan, in L. Welchman, S. Hossain, Honour : crimes: 78- 110.
- Zaumot, J. (2014).Honour Crimes in middle east,CapstoneProject. Advisor :Dr.RamziHaraty.